

ҚОСЫҚШЫНЫҢ ДЕМ АЛЫҰ ЖОЛЛАРЫНДА СИЛЕКЕЙ ПЕРДЕЛЕРДИҢ РОЛИ

Балтаниязов Сарсенбай Айтмуратович – профессор

Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хэм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: қўшиқчи, товуш кучи, романс, диапазон, регистр, интонация, диафрагма, товуш пардаси.

Ключевые слова: певец, сила звука, романс, диапазон, регистр, интонация, диафрагма, голосовые связи.

Key words: singer, sound power, romance, range, register, intonation, diaphragm, vocal cords.

Даўыс аппаратының саламатлығы ушын, инсанның барлық дем алыў жолында туратуғын силекей перделерди күтиў үлкен әҳмийетке ийе. Даўыстың турақлы, жақсы шығыўы даўыс аппаратында, силекей перделер нормада ҳөлленгенде жүз береди. Қурғақлық, соның менен бирге, силекей қабаттың хәдден зыят ажыралыўы, әдетте даўысқа унамсыз тәсир етеди. Гейде оқыўшы мурынның тынымсыз ағыўы - мурын жутқыншағы, ерин ямаса жутқыншақ, трахея ямаса бронхының тырнаў айрықшалығы менен байланысly. Соны да айтыў керек, бундай мүнәсибет нәтийжесинде даўыс аппараты әлбетте зыянланады хэм даўыстың раўажланыўы жүдә қыйын болады. Силекей перделердиң аўхалы, даўыстың қәлиплесиўин бақлаўда пайдаланатуғын ишки қосық сезимлерине күшли тәсир етеди. Силекейдиң узақ ўақыт ажыралып жүриўи оқыўшының кейпиятына кери тәсирин тийгизеди хэм оқыўшыға күшли тәсир етеди. Бул, күтилмегенде, грипп инфекциясын ямаса тымаўдан кейин, дем алыў жолларының силекей қабатының исиниўи менен бирге, оқыўшы көбинесе туўры қосық айтыў сезимлерин жоғалтады, хэм оларды тез арада тиклей алмайды. Қадағаламай исиў процесси менен қосық айтыўдан баслап, ол саў жағдайда болған сезимлерди табыўға умтылады. Сол себепли, даўыстың техникалық тәрәптен жақсы раўажланбаған, кем раўажланған қосықшылар ушын шынығыўларды даўам еттириўден алдын, даўыс аппаратының саўлығын толық қайта тиклеўди күтиў жақсылаў болып табылады.

Мурынның тынымсыз ағыўы мурын жутқыншағы хэм жутқыншақты мудама тырнаў арқалы келтирип шығарады, бул жерде суйықлық ағады. Бул силекей қабатты хәр қандай температура хэм басқа тәсирлерди сезгиш етеди.

Жоқары дем алыў жолларының силекей перделеринде олардың майданында микроскопиялық силекей болып, олар жымбырлап,

бөз тәрәпинен шығарылатуғын силекей қабатты жутқыншақ лимфа шеңбериниң қаптал тәрәпине айдап шығарады. Бул жерде ол жутылады ямаса алып тасланады. Тап сол бронхлардан силекей пердени трахеяға жүргизетуғын жерге жаяды, жөтеледи, бул әсиресе азанғы ўақытта билинеди. Ызғар (нормал) ислеитуғын (мурынның силекей қабаты хаўаны патасламайды хэм ығаллайды, оны шаң хэм микроорганизмлерден тазалайды).

Исиў менен, силекей перделердиң жумысы бузылады. Силекей перделер қызарады, иседи хэм дәслеп таза шылымшықты ажыратып турады, соннан кейин олар қалың, ириңли сыпатқа ийе болады. Исиў жоғалғанда, бөлинип шыққан суйықлықтың қуйылыўы кемирек болады хэм көбинесе қурайды, қабық пайда етеди. Исиўден кейин қурғақлық мудама билинеди, себеби силекей бездиң жумысы тоқтай баслайды. Тек әсте-әстен олар нормал ислеўди баслайды.

Егер оқыўшыда силекей перделердиң исиўи ямаса олардың қалдық тәсири болса, яғный бул мембраналар нормал қарсылыққа ийе болмаса, ол хаўа арқалы тарқалатуғын хәр қыйлы жукпалы кеселликлерге аңсат ғана бейим болады. Бундай оқыўшыларда грипп ямаса гүзли-бәхәр тымаў сыяқлы кеселликлер аңсат ғана ушырайды. Бундай кеселликлер қосықшыны әдеттеги жумыс жағдайынан шығарып жибереди. Силекей қабатлардағы, даўыс аппаратындағы исиў шараятларын тез сапластырыў, олардың тәкирарланыўының алдын алыў керек. Әпиўайы ислеитуғын силекей перделер тымаў хэм грипп инфекциясына қарсы турыўға жәрдем береди. Сол себепли оқытыўшы силекей кеселликлери болған студентлерди тезлик пенен шыпакерге жиберип, оқыўшының даўыс аппаратын нормал тәртипте болыўын тәмийинлеўи керек.

Силекей перделер хәр қыйлы унамсыз факторларға салыстырғанда көбирек шыдамлы

болыуы ушын арнаулы гигиена қағыйдаларына әмел қылу керек. Бириншиден, ауыз арқалы дем алудан сақланыу, мұдамы мурын арқалы мүмкіншилиги барынша дем алуыңыз керек. Әпиуайы дем алу дем алу жолларын шаң хәм мурынға түсетуғын инфекциялардан қорғайды. Мурыннан алынған дем менен хауа ысынады хәм ығалланады. Биз жоқарыда айтып өткенимиздей, егер музыка фразаның дүзилиси пауза ямаса тыныш дем алудың басқа мүмкіншиликлеринен пайдаланса, қосық айтқанда мурын арқалы дем алуға хәрекет етиуимиз керек. Бирақ, сиз тез-тез мурын хәм ауыз арқалы дем аласыз, себеби қысқа уақыт ишинде сиз көп хауа жутуыңыз шәрт.

Егер қосықшы илажы болса, құрғақ хәм шаңлы ханада кемирек болуы керек, бул силекей қабатларды қурытады хәм исиуди келтирип шығаруы мүмкін. Бул көбинесе сахнада қосық айтқанда бақланады, ол жерде хауа шаң хәм туш пенен безетилген бояулар менен патасланыуы мүмкін. Бундай жағдайларда, әсиресе, мурынның дем алуына итибар беру керек. Көбинесе қосықшының құрғақ силекей перделери пуу менен ысытылатуғын жаңа ханаға өтиу уақытында

пайда болады. Хәдден зыят хауа құрғақлығы дауысқа зыян жеткізуи мүмкін. Бундай жағдайларда хауа ығаллығы арнаулы түрде ушлап туратуғын құрылмалардан, әсбаптардан ямаса суу менен ысытатуғын радиаторлардан пайдаланыуға болады.

Боржоми түриндеги гидроксид суу менен ауыз, мурын жутқыншағын үзликсиз түрде жууып туруу пайдалы болады. Бул суу силекей қабатты жақсы жуады, хәм силекей перделердің нормал ислеуине үлес қосады.

Дауыс аппаратының нормал ислеуи ушын, таңлайда жайласқан қалқан тәризли без үлкен әхмийетке ийе. Егер қалқан тәризли безде ириңли түтикшелер болса, ямаса исик болса, тезлик пенен фониастр врач пенен байланысуыңыз шәрт. Қалқан тәризли бездің көлеминиң үлкенлиги оны алып таслауды зәрүр екенлигин көрсетпейди. Тек пүткил исиуди келтирип шығаратуғын қалқан тәризли безди пүткил денеге тәсир ететуғын хәм хәтте терапевт емлениудің барлық құралларынан пайдаланғанда алып таслау керек. Қосықшыдағы қалқан тәризли безди алып таслау мәселесин тек тәжирийбели фониастр врач шешуи керек.

Әдебиятлар

1. Барламов А.Е. Полная школьная пения. – М.: «Планета музыки», 2012 г.
2. Бризгалов И.С. Школа пения для баритона и баса. – Тошкен: Литературы и искусства им Гафура Гуляма, 1987 г.
3. Ризаева М. Становление молодого певца. – Т.: «Чулпон», 2003 г.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада қушиқчиликда нафас олиш йулларида шиллик пардаларнинг ахамияти хақида малъумотлар келтирилган.

РЕЗЮМЕ. В статье приведена информация о значении слизистых оболочек дыхательных путей при пении.

SUMMARY. The article provides information about the importance of the mucous membranes of the respiratory tract during singing.